

ABD ve AB Arasındaki Güvenlik Politikası: İş Birliğinden Çatışmaya Doğru

Tugay KARADEMİR¹

Öz

Soğuk Savaş' tan beri Avrupa' nın güvenliği ABD çıkarları için yaşamsal bir öneme sahip olmuştur. Truman Doktrini ve Marshall Planı yardımlarıyla başlayan destek süreci Sovyetler Birliği' ne karşı NATO' nun kurulması ile üst seviyeye ulaşmıştır. Soğuk Savaş' ın sonu ile Transatlantik İlişkiler' de yeni bir döneme girilmiştir. Ortak düşmanın ortadan kalkması ittifakta iş birliğinin ve amaçların sorgulanmasına neden olmuştur. 2000'li yıllarda artan terör olayları sonrasında hem ABD' nin teröre karşı savaşında tek taraflı hareket etmesi, hem de 2016 Kasım' da Donald Trump' ın başkan seçilmesi ve politikaları müttefiklikte tartışılır hale gelmiştir. Bu çalışmada Transatlantik İlişkilerde meydana okumalar analiz edilmiş ve AB' nin savunma alanında kendi ordusunu kurma girişimleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, NATO, AB, PESCO, Güvenlik

Security Policy Between The USA and The EU: From Cooperation to Challenge

Abstract

Since the Cold War, the safety of Europe has had a vital significance. The support process started by the Marshall Plan and Truman Doctrine assistance reached the high level with the foundation of NATO against Soviet Union. With the end of the Cold War, a new era was entered in the Transatlantic Relations. The removal of the common enemy caused to question the cooperation and aims in the alliance. In the years of 2000's , both the one sided acting of USA against war on terror and the election of Donald Trump as president and his policies in November 2016 became debatable in the alliance. In this study, the challenges were analyzed and the attempts of founding own army of the EU in defence area were explained.

Key words: USA, NATO, EU, PESCO, Security

| Araştırma Makalesi / Research Article | | |
|---------------------------------------|----------------|-------------|
| Geliş Tarihi / Received | 28 Mayıs 2019 | May 28 2019 |
| Kabul Tarihi / Accepted | 04 Temmuz 2019 | July 4 2019 |

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: tugaykarademir@gmail.com

Amerika ve Avrupa arasındaki ilişkiler 15. yüzyıldan bu yana süre gelmektedir (Kilit, 2013, s. 1). Avrupalı devletler Portekiz, İspanya, Fransa ve İngiltere Amerika kıtasını keşfettikten sonra orda koloniler kurarak ve nüfusunun bazısını göç ettirerek topraklarını genişletme eğilimine girmiştir (Kilit, 2013, s. 1). Bu göç eden koloniler 18. asrın ortalarında Amerika Birleşik Devletleri' ni (ABD) kurmalarında temel rol oynamışlardır (Kilit, 2013, s. 1). Zaman içerisinde hem Avrupa hem ABD arasındaki ilişkilerde ortak değerler, gelenekler ve karşılıklı çıkarlar neticesinde –transatlantik- ittifak fikri oluştu (Kilit, 2013, s. 2). Ortak güvenlik politikaları dışında demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, karşılıklı serbest ticaret ve ekonomik kalkınma hedefleri, yatırımlar transatlantik ilişkilerde önemli yer tutmuştur (Kilit, 2013, s. 2). Kısaca transatlantik ilişkiler karşılıklı bağımlılığa dayalı iş birliği içinde gelişmiştir (Korkmaz, 2018, s. 158). Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında güvenlik alanında başlayan ittifak ilişkisi İkinci Dünya Savaşı'n da (1939-1945) oluşmuş ve sonrasında Soğuk Savaş'ın (1945-1991) başlamasıyla beraber kesintisiz ve istikrarlı olarak ilerlemiştir (Korkmaz, 2018, s. 158). Avrupa'nın Soğuk Savaş sırasında Sovyet nüfuzu altına girmemesi Amerika için önemli bir çıkardı ve bu bağlamda ortak güvenliğin sağlanması ve kurumsallaşması amacıyla 1949 yılında Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü (North Atlantic Treaty Organization, NATO) kuruldu (Korkmaz, 2018, s. 158- 159). Transatlantik ilişkiler, Sovyet Birliği'nin 1991 yılında dağılması ile Soğuk Savaş'ın sonra ermesi ile ciddi bir dönüşüm yaşamıştır (Üste & Sönmez, 2012, s. 81). Soğuk Savaş dönemi boyunca var olan ortak düşman artık dağılmıştı ve savunma alanında politikalarda görüş ayrılıkları ve anlaşmazlıklar ortaya çımaya başlamıştır (Üste & Sönmez, 2012, s. 81). ABD ve 28 üyenin oluşturduğu Avrupa Birliği uyguladıkları dış politikada farklı konuları öne almaktadırlar (Üste & Sönmez, 2012, s. 81). ABD, uluslararası sistemde tek kutuplu yapıyı korumak ve karşısına çıkabilecek güçlere karşı politika uygulamayı ön plana alırken, Avrupa Birliği (AB) ise demokrasi, insan hakları ve çevre gibi konularda dış politika uygulamaktadır ve siyasal bütünleşmesine ağırlık vermiş olup genişlemeyi sürdürmüştür (Üste & Sönmez, 2012, s. 81). Özellikle ABD ve AB ilişkileri 2000 yılından sonra Başkan George Bush döneminde uygulanan politikalar ve farklı yaklaşımlar nedeniyle olumsuz etkilenmiştir (Kilit, 2013, s. 2). Bununla birlikte George Walker Bush döneminden sonra 2008 yılında başkan seçilen Barack Obama Amerika' nın imajını düzeltmeye ve AB ile olan transatlantik ilişkileri olumlu yöne çevirmeye girişmiştir (Kilit, 2013, s. 3). 2016 yılında Donald Trump' ın başkan seçilmesi ile birlikte savunduğu politikalar, tekrar ilişkilerin sorgulanmasına ve tartışılmasına neden olmuştur (Özen, 2018, s. 130). Bu nedenle, uluslararası alanda meydana gelen değişimler neticesinde Avrupa' da ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturulması hızlanmıştır (Gençalp, 2004, s. 44). Avrupa Birliği 1990'ların sonunda Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasını oluşturmaya başlamıştır (Kilit, 2013, s. 4). 1998 yılında başlayan bu savunma politikası ile AB sivil ve askerî olarak kriz yönetebilmeyi amaçlamıştır (Üste & Sönmez, 2012, s. 97). AB bu hamlesiyle, Amerika'nın desteğine ihtiyaç duymaksızın savunma alanında kendi askerî uygulamalarını gerçekleştirme imkanı aramaya girmiştir (Üste & Sönmez, 2012, s. 97). Başkan Donald Trump, NATO'nun üye devletlerinin savunma harcamalarını artırmalarını istemektedir ve Avrupalı müttefiklerine sık sık tekrarlamaktadır (Özen, 2018, s. 134). Ayrıca Trump yönetiminin Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmenin iyi olacağını belirtmesi ve Rusya'nın Trump'ın seçilmesi için seçimlere müdahale ettiği iddiaları Avrupa' da güven bunalımına neden olmaktadır. Bu yüzden Almanya ve Fransa önderliğinde Avrupa' da Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (PESCO)' nın oluşturulmasına karar verilmiştir (Özen, 2018, s. 135).

Bu çalışmada Amerika ve Avrupa Birliği arasındaki savunma ve güvenlik konularında anlaşmazlıkların neden ortaya çıktığı analiz edilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde transatlantik ilişkilerin tarihi ele alınmıştır. İkinci bölümde Soğuk Savaş sonrası dönem ele alınmış ve NATO'nun ve AB'nin kurulması değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde 11 Eylül sonrası Transatlantik ilişkiler incelenmiştir. Dördüncü bölümde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası açıklanmıştır. Son bölümde ise PESCO'nun kuruluşu ve Trump yönetiminin politikaları incelenmiştir.

Transatlantik İlişkilerin Tarihsel Süreci

Geçmişten günümüze kadar uluslararası sistem içinde devletler arasında ittifaklar ve iş birliği örgütleri kurulmuştur ve bunların bazıları kalıcı olurken bazıları yıkılmıştır (Korkmaz, 2018, s. 158). ABD ile AB arasında Atlantik'in iki yakasında var olan ilişkiler transatlantik ittifak altında biçimlenmektedir (Korkmaz, 2018, s. 158). Amerika ve Avrupa aynı siyasi, sosyal, kültürel, dini, tarihi ve ekonomik değerleri paylaşan iki kıtadır. Çünkü Amerika'daki halk Aydınlanma Çağı Avrupa değerleri olan insan hakları, temel hak özgürlükler ile cumhuriyetlerini kurmuşlardır (Üste & Sönmez, 2012, s. 84).

İngiltere'nin Fransa ile yaptığı Yediyıl Savaşları'nın maliyetini kolonilerine vergilerin artırılması ile ödetmeye çalışması neticesinde 13 koloni direnişe başlamıştı. 1774 yılında George Washington önderliğinde başlayan bağımsızlık isteği Fransa'nın da desteğiyle 1776 yılında resmen İngiltere'den bağımsızlık olarak sonuçlandı. 19. yüzyılın ortalarında kuzey ve güney eyaletleri arasında yaşanan iç savaş sonrasında birli sağlanması ile ABD ekonomisi düzeldi ve dünyada güçlü bir konuma yükseldi. Çünkü ağır endüstrisi gelişmiş, yer altı kaynakları bakımından zengin ve üretimi yapacak nitelikli nüfusa sahipti (Sander, 2006, s. 159-160). Bağımsızlığından sonra Amerikan yönetimi dış politikada yalnızcılık politikası izlemiştir ve bu başkan Monroe'nun Amerikan Kongresi'nde sunduğu Monroe Doktrini ile başlamıştır. Bu doktrin ile Avrupa'nın Amerika kıtasından uzak tutulması amaçlanmıştır (Armaoğlu, 2018, s. 61).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın İngiltere ve Fransa'ya karşı denizaltı ile savaşması Atlantik'in iki yakasında var olan ticaret ve yolcu taşımacılığı tehlikeye düşürüyordu. Almanya'nın gördüğü her gemiye yaptığı saldırılar sonucunda bir çok Amerikalı yaşamını yitirmişti. Ayrıca Almanya'nın Amerika'nın olası savaşa girme durumuna karşı olarak Meksika ile yaptığı ittifak görüşmeleri ve Meksika'nın Amerika'da toprak genişletmesini destekleyeceğini bildirmesi casusluk faaliyetleri ile ortaya çıkarılınca Amerikan kamuoyu çok ciddi tepki gösterdi ve 6 Nisan 1917 tarihinde Almanya'ya savaş ilan edildi (Sander, 2006, s. 385- 386).

Amerika'nın savaşa girmesi Avrupalı müttefikleri açısından fayda sağlamıştır. Başkan Thomas Woodrow Wilson da ortaya koyduğu 14 ilke ile savaş sonrası düzeni konusunda barış ve istikrar için atılması gereken adımları ortaya koymuştu (Sander, 2006, s. 386). Wilson barış ve istikrarın sağlanması için uluslararası bir örgüt kurulmasını savunuyordu. 1919 yılında Milletler Cemiyeti (MC) kuruldu. Bu cemiyet 14 ilkenin sağlanması açısından önemli olacaktı ve Wilson bu örgütün küresel bir örgüt olmasını düşünmüştü fakat Wilson'un yerine Cumhuriyetçi Parti'den Harding seçilince Amerika tekrar Avrupa politikasından uzak durma anlayışını benimsedi (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 35). Bu nedenle MC İngiltere ve Fransa'nın elinde Avrupa kapsamlı bir örgüt oldu (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 35).

Amerika İkinci Dünya Savaşı'na kadar izolasyonist bir politika benimsedi ve kendi iç politikalarıyla ve ekonomisiyle uğraştı. 1929 Ekonomik Buhranı Amerika'da

başlamıştı ve dönemin başkanları ekonomiyle uğraşmaktaydılar (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 66). Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri ve savaşa girilmesi eleştirilen bir konuydu ve savaşların nedeni olarak Avrupalı müttefikler ve silah satıcıları ve uluslararası bankerler suçlanmaktaydı. Bundan dolayı 1936 yılında tarafsızlık yasası çıkarıldı ve böylece savaşan ülkeler kredi verilmesi yasaklandı. Bununla beraber başkana silah ambargosu koyabilme hakkı tanındı (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 68). Wilson İlkeleri ile Fransa ve İngiltere'nin emperyalist dış politika uygulamaları bu dönemde ilişkilerde önemli farklılıklar olarak karşımıza çıkmıştır (Üste & Sönmez, 2012, s. 85).

İkinci Dünya Savaşı başlamıştı ve Almanya savaşta güçlü bir şekilde ilerliyordu. Amerikan kamuoyunda ise Nazi yönetime karşı sesler yükseliyordu ve uygulanan tarafsızlık yasası ve yalnızcılık politikası Almanya'nın lehine geliyordu. Amerika Atlantik güvenliğini İngiltere'nin güçlü donanması ile korunduğunun farkındaydı. Almanya'nın İngiltere karşısında üstünlüğü ele geçirmesi Amerika'nın güvenliği için olumsuz etkileri olacaktı (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 161). Yasalarda yapılan değişikliklerle silah satışı yapma önünde engeller kaldırıldı ve böylece İngiltere'nin ve Fransa'nın silah satın almasının önü açıldı. Bununla beraber Ödünç verme ve kiralama yasasıyla geri ödeme konusu sonraya bırakılması karara bağlanarak silah ve yardımların hızlı bir şekilde verilmesinin önü açıldı. Yardımların en büyük kısmı 31 Milyar Dolar ile İngiltere, sonra 11 milyar Dolar ile Sovyetler Birliği ve 3 Milyar ile Fransa izlemiştir (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 162).

Amerika, Pasifik'te kendisiyle ilişkileri petrol ambargosuyla gerilen Japonya'nın 7 Aralık 1941 yılında Pearl Harbor'daki deniz üssüne saldırı düzenlemesi ile savaşa katılmıştır. Japonya'nın da dâhil olduğu üçlü pakt çerçevesinde Japonya'ya yardım edecekti. Almanya buna uydu ve Amerika'ya savaş ilan etti. Böylece Amerika Pasifik'in ardından Avrupa'da da savaşa İngiltere'nin yanında dâhil oldu (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 165- 166). Savaş öncesinde İngiltere ve Amerika hükümetleri arasında "Atlantik Demeci" yayınlanmıştı ve bu demeçte Wilson'un temel ilkeleri gibi savaş sonrası düzen ile ilgili maddeler yer alıyordu. Bu maddeler savaş sonrası kurulacak Birleşmiş Milletler'in (BM) temel ilkeleri olacaktı. Amerika ve İngiltere öncülüğünde BM ittifakı savaş sırasında kurulmuş oldu ve barış konferansına katılabilmek için bu ittifaka katılma devletler için gerekliydi (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 169). Savaş Almanya, İtalya ve Japonya'nın kaybetmesi ile sonuçlandı (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 185). Savaş sonrası dünya siyasetinde galip devletler Amerika ve Sovyetler Birliği iki kutuplu uluslararası sistemin aktörleri oldular. Avrupa ise iki büyük savaşla dünya siyasetindeki gücünü ve ağırlığını kaybetti (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 201).

Soğuk Savaş ve NATO ile AB'nin Kurulması

İkinci Dünya Savaşı dünya tarihinin en yıkıcı savaşı olmuştur. Bu savaştan sonra uluslararası siyasette iki yeni süper güç, Amerika ve Sovyetler Birliği ortaya çıkmıştır (Armaoğlu, 2018, s. 319). Avrupa ise yaklaşık olarak 500 yıl boyunca devam ettirdiği gücü ve etkinliği kaybetmiştir (Üste & Sönmez, 2012, s. 85). Uluslararası siyaset iki kutuplu bir yapıya dönüşmüştür ve savaştan dolayı güçleri azalmış Avrupa devletleri bu iki kutup etrafında pozisyon almışlardır (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 201).

İki kutup yani Sovyetler Birliği ve Amerika ile onların yanında yer alan devletler arasında doğrudan silah kullanımı yaşanmayan ve Sovyetler Birliği'nin

dağılmasına kadar geçen 45 yıllık döneme Soğuk Savaş denmiştir. Soğuk Savaş dönemi, diplomasinin yerini güç ilişkisinin ve iki bloklu yapının yer aldığı bir zamanı kapsamıştır (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 224). Sovyetler Birliği savaş sonrası galip devlet olarak aktif, yayılmacı ve emperyalist bir anlayışla beraber teknolojik olarak gelişme gösteren bir devlet olmuştur. Üstelik uluslararası ilişkilerde komünist ideoloji ve doktrin doğrultusunda hareket etmekte ve komünizmi tüm dünyaya yayma çabası içinde olmuştur (Armaoğlu, 2018, s. 320). Bunun sonucunda savaş sırasında işgal ettiği Doğu Avrupa ve Doğu Almanya' da komünist rejimlerin kurulmasına destek vermiş ve başarılı olmuştur. Bu ülkelerde komünist partiler iktidara gelmişlerdir ve savaş sırasında kurtarıcı olarak gelmiş olan Sovyet Kızıl Ordu'nun desteğiyle iktidarlarını pekiştirmişler ve daha sonra uluslararası komünizm teşkilatı olarak 1947'de Cominform'un kuruluşu ile Sovyet nüfuzu altına girmişlerdir (Armaoğlu, 2018, s. 328- 332)

ABD ise savaştan sonra Sovyetler Birliği'nin dünyada komünizm yayma amacı gütmesi nedeniyle Avrupa işlerinden uzak kalması mümkün olmamıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin İran üzerinden Ortadoğu' ya gelip petrol kaynaklarına sahip olmak istemesi, Yunanistan ve Türkiye üzerinden Akdeniz' e ulaşma arzusu devam etmiştir. Ortadoğu ve Doğu Akdeniz İngiltere'nin hâkimiyeti altında olan bir alan olmuştur ve İngiltere'nin savaştan dolayı gücünü yitirmesi nedeniyle bir güç boşluğu hâkim olmuştur (Armaoğlu, 2018, s. 336). Bununla beraber Amerika Avrupa ile ortak değerlere sahip olmuştur. Bunlar insan hakları, demokrasi ve özgürlüklerdir (Korkmaz, 2018, s. 160). Avrupa savaştan dolayı ekonomik olarak çökmüş, insan kaybı yaşamış, sanayisi güç kaybetmiştir. Avrupa için gelecek olan yardımlar kalkınmak için çok önemli bir husus olmuştur (Korkmaz, 2018, s. 162).

Ekonomik olarak baktığımız zaman Avrupa Amerika için önemli bir pazardır (Korkmaz, 2018, s. 161). Amerika barışının sağlanması ve istikrarın gelmesi için serbest ithalat ve ihracatı amaçlamıştır (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 228). Bütün bu nedenler neticesinde Sovyetler Birliği'nin Avrupa' da üstün olmasını engellemek ve Ortadoğu ile Doğu Akdeniz' de güç boşluğunu doldurmak amacıyla Amerika Truman Doktrini ile Yunanistan ve Türkiye'ye 400 Bin Dolar askerî yardım yapmıştır (Armaoğlu, 2018, s. 337).

Savaş sonrası Avrupa ekonomisi çökmüştü ve komünist partiler Avrupa' da iktidarlara gelmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak Avrupa'nın yeniden yapılanması Amerika için önem arz etmiştir. Dolayısıyla Marshall Planı ile Avrupa' yardım talebi sunulmuştur (Armaoğlu, 2018, s. 337- 338). Amerikan Dış İşleri Bakanı George Marshall'ın adıyla anılan bu plana göre Avrupa'nın kendi içinde ortak bir programa gitmesi çağrısı yer almıştır. Bunun sonucunda Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı toplanmıştır. Sovyet etkisi altındaki Doğu Avrupa devletleri bu konferansa katılmamıştır (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 260).

Yapılan konferans sonucunda Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı çıkarılmıştır ve Amerika'ya iletilmiştir. Sonrasında Amerika 6 Milyar Dolar ilk yardımını göndermeye başlamıştır. 16 Avrupa ülkesi İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç 1948 yılında Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı kurarak yardımları almıştır (Armaoğlu, 2018, s. 338).

Amerika, Sovyetler Birliği'nin etkisini artırmasını ve komünizmi yaymasını engellemek amacıyla çevreleme politikası uygulamaya girişmiştir. Çünkü Sovyetler

Birliği Doğu Avrupa'yı etkisi altına almış ve 1948 yılında Çekoslovakya'da yaşanan darbe Amerika'yı endişelendirmiştir. Ayrıca İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksenburg arasında Batı Avrupa Birliği adında ittifak kurulmuştur. Fakat bu ittifakta yer alan devletler ekonomik ve askeri olarak yıpranmış bulunuyorlardı. Bu yüzden bu devletler açısından Amerika'nın bu ittifakta yer alması çok önemli olmuştur (Armaoğlu, 2018, s. 341).

Amerika Monroe Doktrini ile uygulamakta olduğu yalnızcılığı ve her türlü ittifaka katılmama ilkesini terk etme kararı aldı bu Batı Avrupa Birliği'ni daha kapsayıcı ve geniş bir güvenlik ittifakına dönüştürme amacına girişti ve müzakereler sonucunda 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifakı NATO (North Atlantic Treaty Organisation) resmen kurulmuş oldu. İttifak antlaşmasında ulusların özgürlüğü, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne vurgu yapıldıktan sonra ortak savunma ilkesi ile barış ve istikrarın sürdürülmesi hedef alınmıştır (Armaoğlu, 2018, s. 342). NATO bugün 29 ye ülke ile en gcl ortak savunma örgütüdür (NATO, 2019). Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği'ne karşı caydırıcı bir örgüt olarak başarılı bir şekilde Avrupa'nın ve Amerika'nın güvenliği sağlanmıştır (ste & Sönmez, 2012, s. 85). Sovyetler Birliği NATO'nun kuruluşunda bir yıl sonra Doğu Avrupa lkeleri ile Varşova Pakti'ni kurmuştur (Sander, Siyasi Tarih 1918- 1994, 2013, s. 271).

Avrupa Birliği ise İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik olarak yıpranmış bir Avrupa' da ekonominin yeniden yapılanması, barış ve istikrarın sağlanması amacıyla kurulmuştur. Gelişen süreç içinde bir çok alanda AB kurumları vasıtasıyla ortak kararlar alınması, tek para biriminin kurulması ve i sınırların kaldırılmasıyla 28 üyeli siyasi bir birliğe dnşmştir (Yılmaz & Kaya, 2005, s. 361).

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Transatlantik İlişkiler

Soğuk Savaş boyunca Amerika nderliğinde Batı Bloku Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele etmiştir. Doğu Bloğunun dağılması sonucunda Amerika dünya siyasetinde tek süper güç olarak kalmıştır (Bayır, 2013, s. 23). Sovyetler Birliği 1991' de dağılmıştı ve böylece komünizm tehdidi sonlanmıştır. Bu durum ortak düşmanın ortadan kaldırılması ile Soğuk Savaş' ı bitirmiştir. Sovyetler' in dağılması ile ortaya çıkan belirsizlik durumu, yeni tür tehditlerin oluşturmuştur. Milliyetçi, etnik ve dini çatışmalar ile radikal hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupa' da doğu ile batı arasında ekonomik uçurumun var olması g hareketlerini başlamasına neden olmuştur ve istikrarsızlık yaratmıştır (Bayır, 2013, s. 25- 26).

NATO'nun varlığı, ortak düşmanın ortadan kalkmasıyla sorgulanmaya başlamıştır. Fakat hem Amerika hem Avrupa Birliği lkeleri NATO'nun yeni güvenlik tehditlerine karşı vizyon geliştirmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (Bayır, 2013, s. 30-31). Alan dışılık terimiyle NATO, Atlantik dışında yer alan yerlerde güvenlik çıkarlarını savunmada bir yaklaşıma sahip olmuştur. 1999 yılında Brüksel' de toplanan zirvede Barış İçin Ortaklık projesini uygulama kararı alındı ve NATO doğuya doğru genişleme sürecine girmiştir (Bayır, 2013, s. 32). Sonuç olarak NATO her ne kadar ortak düşmanın yok olması sonrası varlığı sorgulanmış olsa da yeni güvenlik tehditleri açısından varlığı kabul edilmiş ve destek bulmaya devam etmiştir (zen, 2018, s. 137).

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ortak düşmanın ortadan kalkmasıyla Amerika ve Avrupalı müttefikler arasındaki ilişkiler yeni bir aşamaya geçmiş, dış ve savunma politikalarında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Amerika Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünya siyasetini korumayı amaçlarken Avrupa Birliği ise çevre, insan hakları, göç, bulaşıcı hastalıklar, yoksulluk ile mücadeleye odaklanmıştır (Üste & Sönmez, 2012, s. 109). Fakat 1990' lı yıllarda Balkanlar' da Bosna ve Kosova' da yaşanan kriz Amerika öncülüğünde NATO kuvvetleri tarafından çözülmüştür. Sonuç olarak Avrupa kendi kıtasındaki krizleri çözme konusunda Amerika' ya ve NATO' ya bağımlı olmuştur (Üste & Sönmez, 2012, s. 86- 87).

Avrupa Birliği, Soğuk Savaş sonrası döneme adapte olabilme ve varlığını güçlü bir şekilde sürdürebilmek için 1991 yılında Maastricht' te düzenlenen zirvede birliğin yapısı ile ilgili önemli değişiklikler yapmıştır. Maastricht Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Avrupa Birliği adına dönüşmüştür ve savunma alanında ortak güvenlik ve dış politika benimsenmesi önerilmiştir. Avrupa Birliği eski Doğu Bloğu ülkelerine genişlemiştir ve son olarak 2013' te Hırvatistan'ın üye olması ile bugünkü durumuna ulaşmıştır (Bayır, 2013, s. 35). Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Avrupa Amerika'nın öncelikleri arasından çıkmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası radikal hareketlere ve uluslararası terörizmin artması Avrupa Birliği'nde ortak bir güvenlik politikası oluşturma arayışına itmiştir (Bayır, 2013, s. 179). Ayrıca Bosna ve Kosova' da krizin Amerikan müdahalesi ile çözülmesi Avrupa Birliği'nin güvenlik politikası izlemesinde rol oynamıştır (Bayır, 2013, s. 181).

Avrupa Birliği genişlemesi ve dünya siyasetindeki yeri nedeniyle Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği oluşturmuştur. Bu kimliğin oluşturulması Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Avrupa bu politika ile NATO' ya bağlı olduğunu teyit etmekle beraber insani yardım, kriz yönetimi ve barışı koruma amacıyla güç askeri müdahale gücü oluşturulması kararlaştırılmıştır (Bayır, 2013, s. 36- 37). Avrupa Birliği 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının yerine geçmiş ve yüksek temsilcilik açılmıştır. Bu politikanın amacı ise çatışma önleme, kriz yönetimi, insani müdahale gibi temel başlıklar olarak karşımıza çıkmıştır (Bayır, 2013, s. 38).

Amerika ise Avrupa'nın güvenliğini sağlaması için harcamalarını artırmasını istemiştir. Bu nedenle AGSP'nin ortaya çıkmasını desteklemiştir ama NATO'nun konumunun bu politikanın üzerinde olmasını savunmaya devam etmiştir. Avrupa Birliği de bu oluşturulan ortak savunma politikasının NATO' ya tamamlayıcı bir girişim olacağını, ona rakip olmayacağını teyit etmiştir. Çünkü AB üyesi devletlerin büyük bir kısmı NATO üyesidir ve NATO imkân ve kabiliyetleri kullanılarak bu politikanın uygulanması savunulmuştur. Ancak AB üye devletleri bu politikanın uygulanması için maddi kaynak ayrılması konusunda çekingen olmuşlardır (Bayır, 2013, s. 180- 181). AB üyeleri arasında da görüş ayrılıkları ve Fransa ile İngiltere arasında ciddi görüş ayrılıkları olması ortak bir anlayışla hareket edilmesini engelleyen husus olmuşlardır (Bayır, 2013, s. 182).

11 Eylül'den Bugüne Transatlantik İlişkiler ve PESCO'nun Kurulması

2000 yılında başkan seçilen George Bush ve teröre karşı savaşta Irak'ta izlediği tek yanlı politikalar ile Amerika ve AB arasındaki ilişkiler olumsuz etkilenmiştir (Korkmaz, 2018, s. 179). 11 Eylül günü Amerika New York'ta İkiz Kulelere terör

saldırısı gerçekleşmesi ile Amerika dış politikada sert tavır almaya ve askeri güç kullanmayı tercih etmiştir. Bu durum Avrupa Birliği' ni rahatsız etmektedir (Bayır, 2013, s. 23). Bununla birlikte Amerika, güvenliğe tehdit oluşturacak İran, Irak ve Kuzey Kore'yi haydut devlet olarak tanıması mümkünken, AB haydut devletler yerine başarısız evlat adını ortaya koymuş ve görüş ayrılıkları çıkmaktadır. (Korkmaz, 2018, s. 180)

2008 yılında ise Obama'nın başkan seçilmesi sonrası Amerika ve AB arası ilişkiler canlılık kazanmıştır ve Obama bozulan imajı yeniden düzeltmek amacı gütmüştür. (Akçay, 2017, s. 713) Tek yanlı müdahale yaklaşımını terk etmiş, müttefikleriyle beraber maliyetleri azaltma yolunu seçmiştir. Fakat AB ile ilişkiler arzu edilen seviyeye gelmekten uzak kalmıştır çünkü AB içinde tek sesli yaklaşım sergilenmemiştir ve AB istenilen güç seviyesinde olmadığı için etkisi sınırlı olmuştur. (Akçay, 2017, s. 727- 728). Obama dönemi 2016' da sona erdi ve Cumhuriyetçi Parti' den Donald Trump yapılan seçimler sonucunda başkan seçildi ve Transatlantik ilişkilerde yeni bir dönem başladı. Trump yönetimi Önce Amerika politikasıyla Transatlantik müttefikliği tartışılır hale getirmiştir (Özen, 2018, s. 138). Trump NATO' ya üye devletlerin yapması gereken savunma harcamalarını yerine getirmediklerini ifade etmiştir ve Avrupalı müttefiklerinin NATO' ya adil paylaşımlarını yerine getirmelerini istemektedir. Trump'ın belirttiği üzere Avrupalı müttefikler yapmaları gereken harcamayı yapmamaktadır. Her üye devletin gayri safi yurtiçi hasıllarının yüzde ikisi tutarında harcama yapmaları gerekmektedir. Bunu yerine getiren devletler ABD, Yunanistan, Letonya, Estonya ve Birleşik Krallık' tır (Özen, 2018, s. 139- 140).

Başka bir anlaşmazlık noktası ise İran ile yapılan nükleer anlaşmadan Trump'ın aldığı karar ile Amerika'nın çekilmesidir. İran ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ve Almanya arasında yapılan anlaşmada kısaca İran' nın nükleer faaliyetlerinin uluslararası denetime açılmasını içeriyordu. Başkan Trump bu anlaşmanın İran'ın hem Ortadoğu' da ki faaliyetlerini durdurmadığını hem de nükleer silah geliştirmesine engel teşkil etmeyeceğini öne sürerek anlaşmadan çekildi (Trump'ın İran kararı: 7 soruda nükleer anlaşma nedir?, 2018). Bu gelişme, Rusya'nın Kırım' ilhaki ve diğer güvenliği tehdit eden durumlar nedeniyle Avrupa Birliği' nin kendi savunmasında işbirliğini geliştirme ve ortak dış ve güvenlik politikası uygulanması amacıyla PESCO (Permanant Structured Cooperation) Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği 11 Aralık 2017' de 25 AB üyesi tarafından imzalanmış oldu. Bu anlaşma ile üye devletler savunma bütçelerini artıracak, savunma kapasitelerini uyumlu hale getirecek ve kapasitelerin geliştirilmesine dönük işbirliği yapılacaktır (Özen, 2018, s. 145-146).

PESCO esasında NATO' ya alternatif olarak kurulduğu ileri sürülse de böyle bir iddia taşımamaktadır. Aksine, NATO' ya bağlılık ve NATO ile iş birliği vurgulanmaktadır (Özen, 2018, s. 148- 149). NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg PESCO'nun kurulmasından memnuniyetini bildirmiş ve Avrupa' da güvenliğin sağlanmasının güçleneceğini belirtmiştir (Avrupa'nın 'NATO'ya alternatifi' Pesco hakkında bilinmesi gerekenler, 2017). Amerika ise AB'nin kendine özgü bir güvenlik örgütü kurmasından rahatsızlık duymaktadır. Amerika, AB'nin savunma alanında kendisine bağımlı olmasını istemektedir (Üste & Sönmez, 2012, s. 109).

Sonuç

NATO, transatlantik ilişkilerde güvenliğin sağlanmasında ve caydırıcı olmasıyla Soğuk Savaş boyunca Amerika ve AB' ye çok önemli hizmetler etmiş önemli bir uluslararası savunma örgütüdür. İki büyük savaş ve ardından Soğuk Savaş' ta var olan işbirliği ve müttefiklik ilişkileri Sovyetler Birliği'nin yıkılması nedeniyle ortak düşmanın yok olması ve dolayısıyla Soğuk Savaş' ın sona ermesi ile tartışılır ve sorgulanır hale gelmiştir. Amerikan hükümetinin Başkan Bush döneminde özellikle Irak Savaşı'nda tek taraflı hareket edip Avrupalı müttefiklerini hiçe sayması, Başkan Donald Trump döneminde yaşanmakta olan NATO' ya savunma harcamalarının artırılması baskısı ve yine İran ile yapılan nükleer anlaşmadan tek taraflı ayrılık, Rusya'nın Kırım'ın agresif tutumu ve terörizm, göç gibi diğer sorunlar ile birlikte Avrupa Birliği PESCO' yu oluşturmuştur. Soğuk Savaş sonrası AGSP ile başlayan ve NATO dışında kendi ortak ve dış güvenlik konularında işbirliği geliştirmeye dönük olarak 25 AB üyesi tarafından imzalanan anlaşma ile AB güvenlik konusunda işbirliği mekanizmalarını geliştirmektedir. AB her ne kadar NATO' ya bağlılık olduğunu belirtmiş olsa da güvenlik alanında yeni bir yapılanmaya gitmektedir. PESCO, savunma alanında taahhüt edilen harcamalar ve kapasitelerin uyumlu hale getirilerek geliştirilmesi gibi hedeflerle AB için de önemli bir savunma ve işbirliği ortamı yaratacağı açıktır.

Kaynakça

- Akçay, E. Y. (2017). Barack Obama Dönemi Avrupa Birliği- ABD İlişkileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(4), 713- 731. http://journals.manas.edu.kg/mjsr/archives/Y2017_V06_I04/73587843812001bb2a6bd37d8f3e7383.pdf (Erişim Tarihi: 20.05.2019)
- Armaoğlu, F. (2018). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914- 1995)* (25. Baskı b.). İstanbul: Kronik.
- Avrupa'nın 'NATO'ya alternatifi' Pesco hakkında bilinmesi gerekenler. (2017, Kasım 14). Mayıs 23, 2019 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-41978775> adresinden alındı
- Bayır, Ö. E. (2013). *Polonya Dış Politikasında Atlantikçilik Avrupalılık İkilemi*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Gençalp, E. (2004, Aralık). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası' nın (AGSP) Avrupa Güvenliğindeki Rolü ve NATO İle İlişkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 44- 54. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/695377> (Erişim Tarihi: 20.05.2019)
- Kilit, G. (2013). Transatlantik İlişkiler: ABD- AB. *İktisadi Kalkınma Vakfı*, 1-8. https://www.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ikv_degerlendirme-75.pdf (Erişim Tarihi: 20.05.2019)
- Korkmaz, K. (2018, Ocak). Transatlantik İlişkilerin Savunma Boyutunun Değerlendirilmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 157- 186. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/434438> (Erişim Tarihi: 20.05.2019)
- NATO. (2019, Mayıs 21). NATO. Mayıs 21, 2019 tarihinde NATO: https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html adresinden alındı
- Özen, E. (2018, Aralık). Transatlantik İlişkilerde Trump' ın Rolü ve Avrupa Güvenliği. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 129- 159. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/609700> (Erişim Tarihi: 23.05.2019)
- Sander, O. (2006). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918' e* (Cilt 15. Baskı). Ankara: İmge Yayınevi.
- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih 1918- 1994* (Cilt 23. Baskı). Ankara: İmge yayınevi.
- Trump'ın İran kararı: 7 soruda nükleer anlaşma nedir? (2018, Mayıs 8). Mayıs 21, 2019 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44039074> adresinden alındı
- Üste, N., & Sönmez, A. S. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve AB Dış Politikaları' nda Ortaya Çıkan Temel Farklılıklar(1991- 2001). *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 81 -114. <http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000218/1038000083> (Erişim Tarihi: 20.05.2019)
- Yılmaz, Ö., & Kaya, V. (2005). Genişleme Sürecindeki Avrupa Birliği: Ekonomik Performansa Dayalı Kümeleme Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 361- 376. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423871885.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2019)